

עם שירי זרח הלוי

לרבים מן הקוראים תהא בספר זה פגישה ראשונה עם המשורר זרח הלוי. אף כי אין המשורר מן החדשים מקרוב באו. אחרבה: ותיק הוא, מותיקי ירושלם — ולא ירושלם של היום, אלא ירושלם של אז, של אז שבאז — עליה שר לאמור:

העיר בה נולדתי

ובה עמדה עריסונת שלי — —

והיא לו —

עיר של סב נעים — —

הוא כל ימיו אך האמין תמים

לראות גואל בכ — —

והסב — סב ממש. בעיר העתיקה ישב סבו, וגם אביו. ובה נולד הוא — זרח הלוי.

בתוך-תוכו ובלב-לבו של הישוב הישן דירושלם — "עמדה עריסונת שלו". בתוכו אף גדל. ובתוכו הוא חי רוב שנותיו שעד הנה, תחילה בעיר העתיקה, אח"כ בשכונותיה הישנות של העיר החדשה: זכרון-טוביה, מאה שערים — בה מקום משכנו עד היום הזה.

ראשיתו כראשית שאר ילדי ירושלם של אז, בת"ת. גדל קצת — והבית בית עניים, "והלחץ זו הדחק" לוחץ. והוא יוצא בגיל מוקדם לעבודה ולמלאכה. ויהיו בידו מלאכות ופרנסות שונות. אך רוב-השנים עסק במלאכת הפחחות, שלמדו אביו.

אף אביו, ר' דוד הלוי, בעל-מלאכה היה. ועם זאת, יודע-ספר. והסב, ר' יוסף הלוי — מקובל היה, ומאנשי

חב"ד שבירושלם. עסק בספר הזוהר, אף חיבר חבור על הזוהר. ועם זאת, הורה... שפות אירופיות לבני הישוב הישן, מאותם שהיה להם ענין בכך.

אכן, מופלאות דרכיה של משפחה צנועה זו, לדורותיה, למן הסב: יהודי מהעיר העתיקה, צדיק תמים, עוסק בווהר — ובקי בשפות אירופיות ומלמדן... מוצאו היה מאוקראינה, מעיר מוהילב-פודולסק. (שם-משפחתו בחו"ל היה לוֹיט). בילדותו היה מן ה"חטופים". אף זו היתה מצרותיהם המיוחדות של בני עניים אז... אך אמו, אשת-חיל, עלה בידה לחטפו לה בחזרה מן ה"קסרקטין". וכדי להצילו מ"עיינא בישא" של חטפנים, הביאתו לעיר קיוב והכניסו ל... גימנסיה. כך היה לבעל השכלה אירופית. אח"כ היה בעצמו למורה-עברית באיזו גימנסיה. ועם כל זאת — תופעה מופלאה באותם הימים, באותן סביבות — לא נפגמה אמונתו, לא נפגם תום-דרכיו.

והוא עולה לארץ, בראשית העליה הראשונה של הישוב החדש, בשנת תרמ"ב — אך הוא מתאזרח בישוב הישן, לובש מלבושיו (כך הוא נשקף מתמונתו שראיתיה: לבוש שחורות, בזקן-שיבה מלא), יושב "על התורה ועל העבודה", עוסק בנגלה ובנסתר — ומתפרנס מהוראת לשונות-לעז ואף מכתיבת "אדרסין" בלע"ז, למען מוסד ממוסדות הישוב הישן בירושלם. זו התועלת שאפשר היה להפוך מהשכלה אירופית בירושלם של אז... ואף שמומחה הוא בכתיבת "אדרסין", אין הוא כותב למען עצמו, כמנהג ירושלם. לזה אינו מסוגל... דמות אצילה, שקטה ועדינה כזו — אינה מתבלטת ביותר על-גבי הרקע הירושלמי. אך היא קיימת, חיה בהצנע — ועומדת ממנה שושלת קטנה, בהצנע.

כך הבן. כך הנכד — הוא זרח הלוֹי שלבנו. אף אצלו: תום-אמונה, הצנע לכת, אורח-חיים של תורה ומצוה בתוך-תוכו של הישוב הישן הירושלמי, כעובד פשוט — ועם זאת נרכשת בהצצה, דרך-ארעי, ידיעה בלשון-לעז, בספרות כללית,

בשירה, קצת במוזיקה. ומתעוררת הנטיה "לנסות את הנוצה",
לשיר בשירים.

ובכלל חורג קצת הנער ממסגרות הישוב הישן — והוא בא
במגע גם עם בני הישוב החדש, עם אישיו, עם מוסדותיו.
תלמיד ראשון הוא בבית-הספר לגגינה הראשון בארץ:
"שולמית", שהרי "יודע נגן" הוא וחוש לו גם במוזיקה (כמה
מנגינות הלחין לשיריו שלו — והן מובאות בסוף הספר הזה).
ובאה מלחמת-העולם הראשונה. ובשילהי אותה מלחמה —
ימי יסוד הגדוד העברי. ואף זרח ה לוי שלנו
בגדוד! עד היום שמורות עמו חויות הגדוד העברי, כשם
ששמורות עמו חויות-ילדותו שבעיר העתיקה. אף העלה כל אלו
ברשימות נאות.

ובכן, כבר לא יפלא כי בן הישוב הישן הזה — ברוחו גם
בן הישוב החדש הוא. לא רק על "ירושלים של סב" הוא
שר — אלא גם על החדש אשר בארץ. לא רק הדבקות הנוגה
אשר באנשי מסתורין שבישוב הישן לוקחת את לבו — אלא גם
הקלילות והרעננות אשר בישוב החדש. רות זו אתה שומע
ב"שיר הרועה" (אולי היפה שבשיריו):

אני רועה עברי, יליד הכפר יפיע,
הנה גולשים לשדות-מרעה עדרי-שיי;
צוהל כלבי עזפון, דולג על הר וגיא —
סביב לסלע רם שיר-בקר רן כל חי.
עורה, עורה, חלילי,
שירה, שירה, חלילי,
שיר לארץ, שיר לדרור ...

ובכל זאת — הוא שקוע ראשו ורובו בעולמו של הישוב
הישן, אליו הוא חוזר לאחר פרוק הגדוד העברי. בו, בישוב
הישן, הוא חי חיים פשוטים ודלים, חיי עוני ועמל-כפים.
שמו אינו נשא בפיות. לא על רבנים ולא על עסקנים ולא על
ממונים יימנה. הוא אינו אלא פחת. בעל-מלאכה כשאר בעלי-

מלאכות שבשווקי ירושלים. מה בינו לבין אחרים, לכאורה? —
ואין איש יודע מה חבוי בתוך-תוכו של בעל-מלאכה שקט
וצנוע זה, שמן הישוב הישן — אינו רוח שירה סוערת, רעננה,
מפעמת בתוכו.

ועם זאת — מה ענוגה שירתו. מה יפה ועדינה ומיוחדת
במינה היא שירת השבת אשר לו:

— בת ישראל, נא הגידי דבר לפייטן:
מה נהרה על פניך הערב?
ושירת אהבה הוא שר, לכל נברא בצלם:
הגלי נא לאור השמש,
אהבה באדם,
שלהבתך כיעדן רושפת
בין בחירי עם ועם.

התלבי נא בחם החמל
הלוהט בחבך;
הן יכרת נעצוץ הרשע,
ישרף מחמר.

וכך הוא חי לו בשכונות ירושלים הישנות. דירתו במאה
שערים. מקום מלאכתו במחנה-יהודה. ורבים קשיי-היום. וקשים
מזונותיו של אדם. וצרות ותלאות ואף טרגדיות אינן חסרות.
והכל נישא בדומיה. ואף השירה מושרת בדומיה. אין יודעה.
אבל — זעיר שם, זעיר שם, מתגלה משהו. יש והוא גותן
משיריו לכתבי-עת. והם מעוררים תשומת-לב. ומתענינים —
ושומעים על המשורר-הפחח הצנוע ממאה שערים. ומתפעלים
משיריו. נקטה כאן לשון רבים, כי אף מיעוט-רבים — בגדר
רבים הוא... על כל פנים: יש היודעים. ותמהים על אותה
פנינה החבויה באפר, בצל בתיה הדלים של מאה שערים. ויש
המעלים על הכתב את התפעלותם מאותה תופעה. "המשורר-
הפחח מירושלים" — נושא הוא לכמה רושמי רשימות. והשם

זרחה לוי גודע קצת יותר. ומשיריו כבר מכניסים לאנתולוגיה שירית-אמונית. והנה כונס מבחר-שיריו בספר שלפנינו: שירי זרחה לוי.

אין זו שירה מודרניסטית. המשורר מקפיד על משקל וחרון. ואת רגשותיו השיריים יביע כמו שהם, בטוהר ותום. כרחוק מזרח ממערב, רחוק הוא מכל מיני "קונצים" מודרניסטיים. הוא רחוק במהותו מכל "קונץ". יש בו מעין טוהר של דורות קדומים, תמימי-אמונה.

אך אין שירתו דומה גם לשירה הישנה, אף לא לחדשה-הקלאסית. משהו מקורי משלה יש בה. מיוחדת היא לעצמה: משורר בודד, בן ירושלים העתיקה ויושב-ירושלם כל ימיו — שר לו את שירו.

ודוקא הוא, אשר בגולת-אירופה לא היה — דוקא הוא נתעורר לקונן על שואת הגולה האחרונה. אף מקונן הוא על כל החורבן היהודי, מעיקרו — במיוחד בשוררו לעומת הכותל המערבי — וצופה הוא לנחמה ולגאולה.

שנים על שנים חי לו משורר-אמת בשווקי מחנה-יהודה ובסימטאות מאה שערים — ואנחנו לא ידענו. כעת יבוא דבר שירו לצבור רחב. יקראו וידעו על משורר בודד זה, יליד העיר העתיקה, חייל הגדוד העברי, אזרח מאה שערים — ומקונן על חורבן גולת-אירופה. יישמע נא קול שירו המיוחד לו, הנוגה והעדין, אף הקליל והמתרונן.

צ. קפלן